ДОХОДИТЕ ОТ ТРУД И ПОЛИТИКАТА НА ДОХОДИТЕ ОТ ТРУД В РУМЪНИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРОМЯНА

Симеон Петров

Резюме:

Представени са състоянието на доходите от труд, тенденциите в тяхното развитие и е анализирана политиката на доходите от труд в Румъния в периода 2000-2008 година като изследване на специфичен случай. Проследяват се първоначалното състояние на доходите от труд, след което се разглеждат последователно влиянието на естествените фактори върху доходите от труд, показателите за макроикономически политики и конкретните политики на доходите от труд в Румъния.

Ключови думи: полика по доходите, заплати, заетост, безработица, промяна на доходите;

LABOR INCOME AND INCOME POLICY IN ROMANIA – TRENDS AND CHANGES

Simeon Petrov

Abstract

The state and trends of development of the labor income and the policy of labor income in Romania in the period 2000-2008 are presented and analyzed as a case study. The initial state of the labor income is examined, thereafter are explored successively the influence of natural factors on the labor income, the indicators of macroeconomic policies and specific policies of labor income in Romania.
Keywords: income policy, wages, employment, unemployment, changes in income;

1. Въведение

Настоящото изследване има за цел да представи състоянието на доходите от труд, тенденциите в тяхното развитие и анализ на политиката на доходите от труд в Румъния в периода 2000-2008 година. Изследването на Румъния като специфичен случай в помощ на анализите и изследванията на българската подоходна политика е оправдано от факта, че независимо от редицата обективни различия, съществуващи в двете нови страни членки в ЕС, те твърде често се сблъскват с едни и същи предизвикателства и търсят сходни решения.

Изучаването на случаи (case study) е качествен изследователски метод, който „има изключително значение при формулирането на политически алтернативи[1]". Счита се, че „информацията, която се набира чрез изучаване на случаи, се отнася до политическите мерки и резултатите и ефектите от тях"[2]. Трябва да се направи изричната забележка, обаче, че механичното пренасяне на случаи от чужди политически практики крие сериозни

[1] Брайкова, Т. Публичните политики, УИ „Св. Кл. Охридски", С.2004, с.176
[2] Брайкова, Т. Публичните политики, УИ „Св. Кл. Охридски", С.2004, с.177

рискове за анализатори и практици, защото всяка конкретна среда реагира по специфичен начин на еднакви политически мерки. Освен това изследването на случаи като метод е подложено на критики поради неспособността си да осигури обобщаващи заключения[3]. Ето защо историята на използване на метода е белязана от периоди на интензивна употреба и такива на ограничено приложение[4]. Подчертано е, обаче, че проблемите на бедността, заетостта и безработицата са подходящи за такъв род изследвания[5]. Тъй като не може да се отрече, че изследването на случай като изследване на явление от действителността в неговия реален контекст, отговаря на трите основни положения в едно качествено изследване – описание, разбиране и обяснение,[6] употребата му при изследването и анализа на публичните политики (public policy) като първоначален източник за формулиране на алтернативи и оценка е оправдано.

Задачата на настоящото изследване - да се идентифицират и анализират проблемите и прилаганите политики с обект трудовите доходи в Румъния, като голямата част от изследванията на специфичен случай, предполага основно вторичен анализ на данни. За изпълнението на тази задача се проследява първоначалното състояние на доходите от труд, след което са разгледани последователно влиянието на естествените фактори върху доходите от труд, показателите за макроикономически политики и конкретните политики на доходите от труд в Румъния. Използвани са източници на статистическа информация, политически и нормативни документи и доклади.

Изследваният период – 2000-2008 г. е избран поради няколко причини. На първо място – след 2000 г. се наблюдава икономическо стабилизиране в Румъния и начало на бавен ръст на основните макроикономически показатели и на показателите на пазара на труда. Освен това периодът съвпада с последните два пълни електорални цикъла в страната, позволявайки отчитането и на политическите нюанси на предприеманите мерки. Краят на периода е лимитиран не само от достъпността на статистическите данни, но и от желанието да се изведат мерките за развитие на пазара на труда и доходите от използваните през 2009 и 2010 г. антикризисни мерки. Все пак, където това е възможно и има значение за изследването, са посочени и по-актуални данни.

2. Тенденции в развитието и актуално състояние на доходите от труд в Румъния

Румъния се присъединява към ЕС на 1-ви януари 2007 г. след период на отчетлив икономически разстеж. Въпреки това, доходите от труд на румънските граждани остават далеч по-ниски от средните нива за ЕС. Когато става въпрос за доход от труд смятан за най-обхватен показател според методологията на Евростат и националните статистически институти е брутната средногодишна заплата[7]. По отношение на този показател трябва да се внесе изричната забележка, че касае пазарното разпределение на доходите. През целия изследван перид доходите от труд нарастват чувствително в абсолютна стойност. Само в периода 2004-2007 г. брутната средногодишна заплата на работниците и служителите в Румъния нараства двойно – от 2414.2 евро за 2004 г. до 4828.4 евро за 2007 г. През 2008 г. тя достига около 5500 евро. През периода брутната средногодишна заплата средно за ЕС на 27-те варира между 28000 и 31000 евро. Така съотношението от 1 към 14 е намалено до

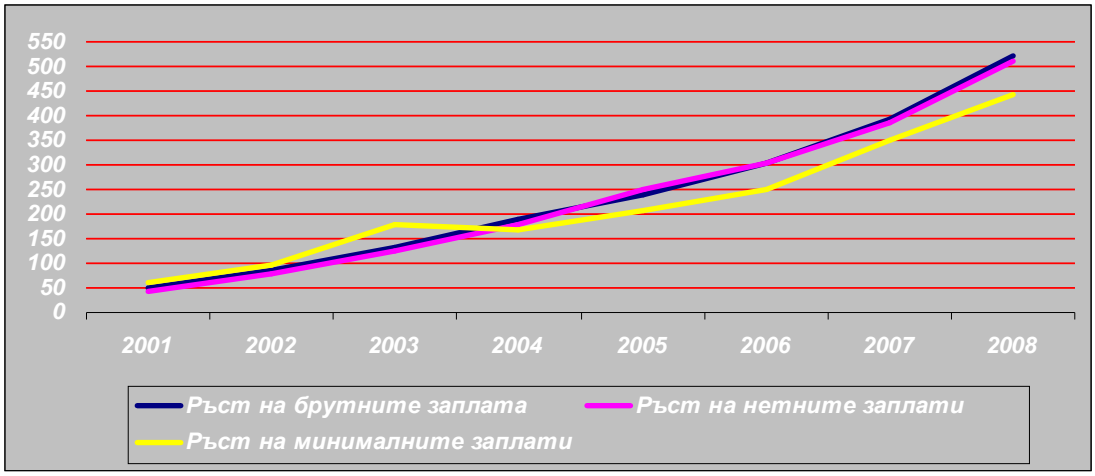
[3] Yin, R. *Applications of case study research*. Beverly Hills, CA: Sage Publishing, 1993
[4] Hamel, J., Dufour, S., Fortin, D. *Case study methods*. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1993
[5] Zonabend, F. The monograph in European ethnology. *Current Sociology,* Spring 1992, *p.* 49-60
[6] Yin, R. K. (1984). *Case study research: Design and methods.* Newbury Park, CA: Sage, 1984, p.23
[7] Брутната заплата е възнаграждението, което наетите лица по трудово или служебно правоотношение получават за положения от тях труд преди приспадането на задължителните и доброволните вноски за социално и здравно осигуряване и данъчните начисления за сметка на наетото лице. Средната брутна заплата се изчислява като начислените средства за работна заплата за отчения период се разделят на средния списъчен брой на наетите, без лицата в отпуск по майчинство.

1 към 6 или повече от два пъти. Ускореният темп на нарастване на брутните заплати в Румъния видимо не може да бъде обяснен единствено чрез пазарни фактори и по-големия пазар на страната при съпоставката с другите страни от Централна и Източна Европа, с изключение на Полша. Именно затова той ще бъде анализиран и като резултат от конкретни политики.

Минималната заплата в Румъния също расте през целия изследван период. Съотношението между минималната заплата и средните доходи в Румъния за 2008 г. е около 1 към 2. От 62 евро на месец през 2002 г. тя достига 141.4 евро за 2008 г. и 149.16 евро за 2009. Като резултат от антикризисните мерки през 2010 г. минималната заплата е намалена на 141.63 евро[8]. Средни показатели за ЕС не могат да се посочат, тъй като не всички страни използват този механизъм. Състоянието, растежът и начинът на определяне на минималната работна заплата са част от политиката по доходите от труд и ще бъдат разгледани по-подробно при анализа на тази политика.

На Фиг. 1 се вижда, че минималната заплата в страната расте по-бързо от брутната и номиналната до 2003 г. През 2004 г. ръстът спрямо началото на изследвания период има почти равни стойности, а от 2005 г. брутните и номиналните заплати изпреварват нарастването на минималната. През целия период брутните и номиналните заплати нарастват със сходни темпове поради относителната стабилност в размера на данъците и осигуровките и семейните надбавки.

Фиг. 1 Ръст на брутните, номиналните и минималните заплати в Румъния в периода 2000-2008 г., 2000 г.=100%[9]

През периода 1996-2006 г. данъчната тежест върху доходите от труд в Румъния варира между 42.2 и 48.2. Най-високата стойност обаче е от 1999 г., а след 2001 г. се забелязва тенденция на намаление от 45.2 до 42.2 през 2006, за да достигне ниво от 41.8 за 2007 и 2008 г. Прави впечатление, че този показател е с почти два пункта по-висок от средния за ЕС, който в края на изследвания период е 40.1. В този смисъл е важно да се отбележи, че данъчната тежест в Румъния е висока за развиваща се икономика и това се вижда при съпоставката с другите нови членове на ЕС.

По данни на Румънския статистически институт след 2004 г. заплатите в обществения сектор нарастват с чувствително по-високи темпове от тези в частния сектор. Това е сериозна промяна спрямо началото на изследвания период, тъй като в годините от

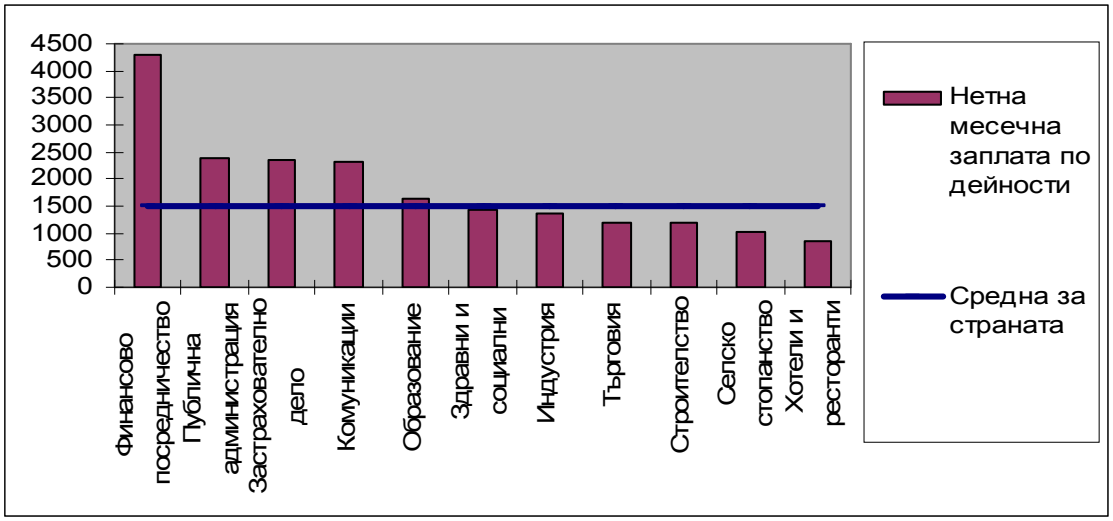
[8] EUROSTAT – Labour market, 05.2010, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables

[9] Собствени изчисления по данни на National institute of statistics Romania – Gross and net average earning, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/castiguri1938.en.do

2000 до 2005 г. заплатите в бюджетната сфера съставляват сравнително постоянен процент (около 75%) от заплатите в частния сектор. Най- ниски са заплатите в бюджетния сектор спрямо частния през този период към 2000 г. - 71.8%, а най- високи през 2002 г. – 80.3%.

Нарастването на брутните работни заплати е бързо и сравнително пропорционално. Същевременно, това нарастване стимулира сериозна инфлация и след 2005 г. се отклонява от кривата на ръста на производителността. Средната заплата в Румъния бележи забележителен растеж във всяка от отделните икономически дейности. През целия изследван период тя е най-висока в областта на финансовото посредничество. На следващо място с близки показатели са средните заплати в публичната администрация и отбраната и тези в производството и разпространението на електроенергия. Най-ниски са заплатите при персонала на хотелите и ресторантите, както и тези в търговията, където средната месечната заплата през 2008 г. остава малко под 350 евро. През целия изследван период относителните разлики между месечното заплащане по отделните икономически дейности се запазват както в частния, така и в публичния сектор. Трябва да се отбележи, че съпоставката в процентното увеличение на месечните доходи за периода показва тенденция към "разтваряне на ножицата" в заплащането по отделните сектори.

Фиг.2 Нетна заплата по икономически дейности в края на 2008 г. в леи[10]

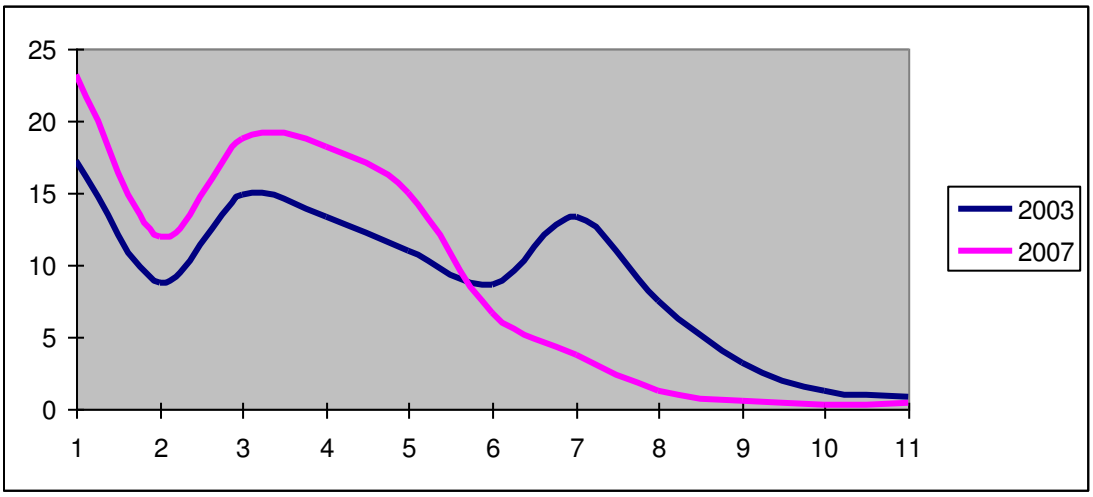
Спецификата на това разслоение, при което най-бързо се покачват заплатите във финансовия сектор и администрацията, а най-слаба е промяната при селското стопанство, строителството и търговията, показва, че освен от икономическата дейност заплатата в Румъния започва силно да се влияе и от квалификацията. Пряко отражение при структурата на заплатите вече дава и образователното ниво.

Последните данни на Националния статистически институт на Румъния показват динамиката при разпределението на заплатите. След като през 2003 г. в групата на най-ниския доход са били 17.2% от работниците и служителите (15.1% за мъжете и 19.8% за жените), през 2007 г. почти една четвърт от заетите получават ниски доходи (21.5% за мъжете и 25.2% за жените). За този петгодишен период се забелязва сериозно изместване в процентно отношение към увеличаване на групите с по-ниски доходи. Постепенната диференциация на работните заплати е предопределена както от динамичното развитие на румънската икономика, така и от факта, че през 1989 г. и първите години на прехода

[10]National institute of statistics Romania – Romania in figures, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/romania%20in%20cifre.en.do;

диференцирането на заплатите е било много ниско. Допълнителни затруднения за пазарната (естествената) диференциация на работните заплати са породени от факта, че бавното преструктуриране на някои сектори е породило нарастване на различията между работните заплати, което не е на основата на критерия производителност.

Фиг. 3 Разпределение на месечния доход по групи във възходящ ред (разпределението в 11 групи е на Румънския статистически институт[12])

Нивото на заплатите зависи пряко от разходите на работодателя. Разходите за труд на един отработен час показват тенденция на нарастване, с едно единствено изключение в изследвания период – през 2004 г. те са 1.60 евро, докато през 2003 г. показателят е по-висок 1.67. Въпреки това отклонение, разходите за един отработен час нарастват от 1.41 за 2001 г. до 3.78 през 2008 г., като най-голямо процентно нарастване е регистрирано за 2005 .

В последните десет години надниците и заплатите заемат между 73.50 и 66.56% от общите разходи за труд. В периода 2004-2007 г. те устойчиво са над 70% като последните регистрирани данни показват 73.49% за 2008 г.

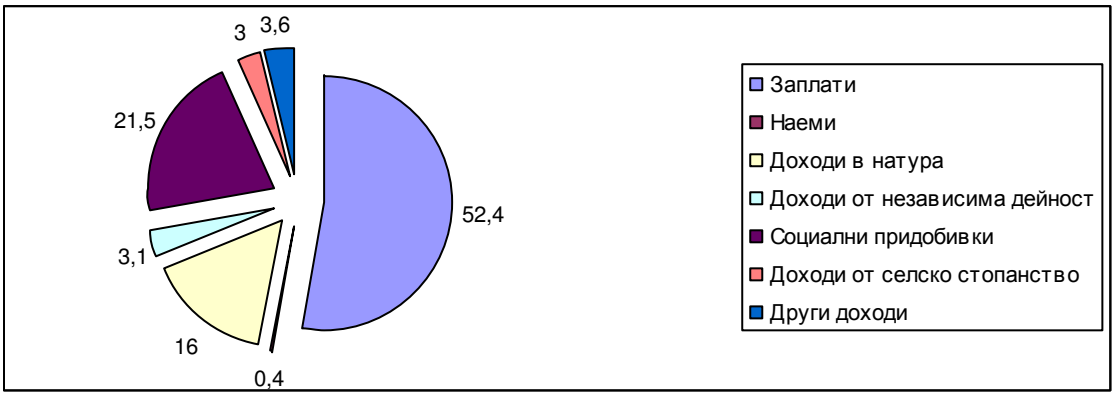
Фиг.4 Структура на разходите за труд[13]

Разходи	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
% на заплатите от общите разходи за труд	66.71	68.40	69.02	72.60	74	73.50	72.05	73.49	73.49
% на осигуровки, платени от работодател от общите разходи за труд	29.88	26.84	25.84	24.80	23.10	24.97	26.12	24.93	24.93
% на други разходи от общите разходи за труд	3.42	4.76	3.13	2.60	2.90	1.53	1.83	1.58	1.58
Разходи за труд на час в евро	1.41	1.55	1.67	1.60	1.76	2.33	2.68	3.41	3.78
Данъчна и осигурителна тежест върху доходите	44.7	45.2	44.6	43.4	42.9	42.4	42.2	41.8	41.8

[12] National institute of statistics Romania – Romania in figures, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/romania%20in%20cifre.en.do;
[13] EUROSTAT – Labour market, 05.2010 - http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables

През 2005 г. 59.4% от паричния доход на румънските домакинства е съставен от брутните работни заплати. През 2008 г. този процент спада на 52.4. На следващо място са социалните придобивки, с 25.7% за 2005 г. и 21.5% за 2008 г. Обективно най- високо е нивото на социалните придобивки при пенсионерите – 48.4%, а най- ниско при служителите – под 6%. Паричните доходи имат най- висока стойност при служителите и при градското население. Най-нисък е този показател при занимаващите се със земеделие, животновъдство, лов и риболов.

Фиг. 5 Структура на дохода на румънските домакинства за 2008 г.[14]

В обобщение, въпросът за доходите от труд в Румъния изисква да се направи ретроспекция отвеждаща до началото на прехода. В периода 1989-1992 г. реалните работни заплати са намалели по-бавно в сравнение с другите централно и източноевропейски страни. През същия период производителността в Румъния е намаляла драстично с около 60%. От 1993 г. производителността показва продължителен и ускорен растеж, но нивото на работните заплати показва застой между 1993 и 2003 г[15]. Нещо повече, за целия период 1990-2000 г. спадът на реалните работни заплати е бил по-значителен (24.8%), отколкото спадът на БВП (15.6%). Тези тенденции показват, че до 2000 г. Румъния принадлежи към групата на страните от Централна и Източна Европа, в които работните заплати изостават спрямо растежа на БВП и спрямо растежа на производителността. Именно в този контекст трябва да се разглеждат тенденциите в развитието на доходите от труд в Румъния.

В продължение на няколко години повишаването на заплатите в Румъния и във всички икономики в преход е повлияно от ключова разпоредба в споразуменията, сключени от правителствата с МВФ. За заплатите в държавния сектор се предполага, че не трябва да растат с повече от определен процент годишно. Процентът на растежа определя колко служители трябва да бъдат уволнени, за да се повишат заплатите в държавния сектор. Разпоредбата действа и като критерий за колективните договаряния между собствениците на компании и работниците в частния сектор. Основните проблеми се свеждат до страх от голям бюджетен дефицит и до необходимостта да се води борба с инфлацията и с неустойчивия външен дефицит. В периода след 2004 г. обаче настъпва промяна.

[14] National institute of statistics Romania – Romania in figures, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/romania%20in%20cifre.en.do;

[15] Работната заплата в страните на ЕС и България, Фондация Фридрих Еберт и КТ Подкрепа, С.2005 с.56-60

Фиг. 5 Ръст на заплатите и ръст на инфлацията в периода 2000-2008 г.[16]

Година	Ръст на брутните заплата	Ръст на нетните заплати	Ръст на минималните заплати	Ръст на инфлацията	Ръст на реалните заплати
2001	48,6	41,1	62,2	34,5	5
2002	87,3	77,1	97,1	64,8	7,6
2003	133,5	125,7	178,9	90	19,2
2004	188	179,9	166,7	112,6	31,2
2005	240,8	248,6	208,3	131,7	50,7
2006	303,5	304,7	251,2	146,9	63,9
2007	391,5	386,9	351,5	158,9	88,2
2008	520,1	511,7	442,9	179,2	114,8

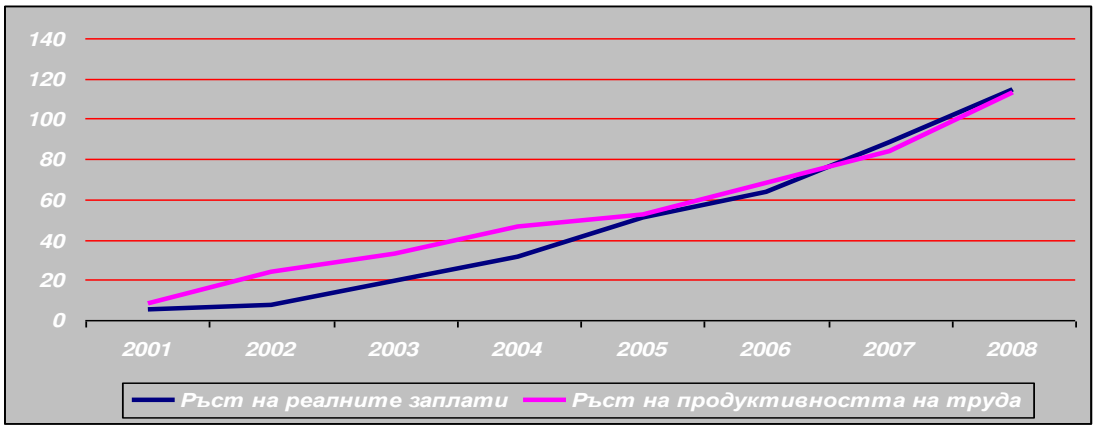
В Румъния има характеристики на икономиката обясняващи динамиката в заплатите. Едната е делът на частния сектор във формирането на БВП, възлизащ на повече от две трети. Това, разбира се, намалява влиянието, което заплащането в държавния сектор има върху функционирането на целия пазар на труда. Втора характеристика е силната миграция. Според някои проучвания повече от два милиона румънци работят в чужбина, най-вече в страните членки на ЕС. Тази миграция обяснява защо безработицата е толкова ниска в Румъния, въпреки че преструктурирането на промишлеността оказва своето негативно влияние. В някои градове и области на Румъния безработица почти не съществува, а работодателите изпитват големи трудности да запълнят свободните работни места.

Същевременно, трябва да се отбележат и някои аспекти на текущото състояние на доходите от труд и наблюдаваните в горепосочените данни устойчиви тенденции. През 2007 г. реалният БВП на Румъния нараства с почти 6% и въпреки че БВП на глава от населението въз основа на покупателната способност е все още на ниво около 37% от това в еврозоната, Румъния показва най- впечатляващата скорост за стесняване на разликата в доходите с около 10 % от 2003 г. насам. Важно е обаче, че това върви ръка за ръка с редица макроикономически дисбаланси. Неслучайно се оказва, че измеренията на ръста на реалната работна заплата показват съществени различия с тези на номиналната.

Фискалната политика и политиката по доходите създават изключително големи трудности на Националната банка на Румъния в борбата й с инфлацията. Неслучайно най-висок растеж на доходите се забелязва в края на електоралните цикли и се предодопределя най-вече от извънредни увеличения на заплатите в публичния сектор. Значително повишение в публичния сетор е залегнало и в бюджета за 2008 г., поради което Румъния получи поредните си предупреждения по отношение на политиката по доходите от мисията на Международния валутен фонд. Още повече, че след 2005 г. ръстът на брутните доходите от труд в Румъния надвишава ръста на производителността. Това обаче, не е ясно изразено, ако покачването на производителността на труда се сравни с това на реалните заплати.

[16] Собствени изчисления по данни на National institute of statistics Romania – Gross and net average earning, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/castiguri1938.en.do

Фиг. 6 Ръст на реалните заплати и производителността в периода 2000-2008 г.[17]

До колко икономическата и социалната политика на румънското правителство създават макроикономически дисбалнаси и в каква степен пък макроикономическото развитие предопределя нивото на доходите ще бъде разгледано в следащата глава.

2. Влияние на естествените фактори и макроикономическата политика върху доходите от труд

Процесите на пазара на труда и доходите от труд са силно повлияни от демографските показатели. Със своето население от 21 528 627 души Румъния е втората по големина от новоприсъединилите се държави от Централна и Източна Европа. Въпреки това, от 1997 г. населението на страната е намаляло с повече от 1 милион души. 2008 г. обаче може би е повратна по отношение на миграционните вълни за Румъния, тъй като за първи път след 1989 г. страната привлича имигранти. Последното официално преброяване е от 2002 г.[18] Възрастовата група 0-14 години намалява в целия ЕС. В Румъния нивото е близко до средното за цяла Европа, като е спаднало от 18.8% през 2000 г. до 15.4% през 2007 г.

В осемте региона за планиране по NUTS II броят на населението е сравнително равномерно разпределен, но не така стоят нещата с гъстотата на населението. Данните за 2008 г. показват, че тя варира от 60 души на кв.км в Южния район до над 103.3 в Североизточния район. Обективно висока е гъстотата на населението в район Букурещ – почти 1300 души на кв.км, заради концентрацията на икономическите дейности в румънската столица.

От не по-малко значение за развитието и качеството на работната сила са образователните показатели. Относителният дял на населението в Румъния с поне средно образование във възрастовата група 20-24 години е малко по-нисък от средноевропейските показатели. През 2007 г. за Румъния делът възлиза на 77.4% срещу 78.1 средно за ЕС. Този показател се повишава плавно в страната от 2003 г., когато е възлизал на 75%. Малко по-ускорено повишение на дела на завършилите поне средно образование се забелязва в горната възрастова група между 25 и 64 години. Това нарастване обективно се дължи на смяната на поколенията. В Румъния за 2007 г. завършилите средно образование са 75%, а средно за ЕС 70.8%.

Румъния и България имат най-нисък процент от населенето във възрастовата група от 25 до 64 години обхванати от формите за учене през целия живот – по 1.3% за 2006 и 2007

[17] National institute of statistics Romania – Statistical yearbook 2008, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2008.en.do

[18] Vasite, V. Demographic changes and labour market in Romania, PIE Discussion Paper, 2004, p.3

г. Едновремено с това, в Румъния има устойчиво висок процент на преждевременно напускащи училище на възраст 18-24 години, които не продължават по-нататъшното си образоание. За 2006 и 2007 г. преждевременно напусналите са около 19%, а за предходните години над 20%.

Освен на демографските и образователните показатели трябва да се обърне сериозно внимание и на макроикономическите. БВП по текущи пазарни цени отбелязва устойчива възходяща тенденция за целия ЕС. Данните за развиващите се с бързи темпове икономики на страните от Централна и Източна Европа показват изключително бърз растеж, а Румъния е страната с едни от най- високите темпове от 2000 г., като от 2001 г. процентната промяна спрямо предходната година за Румъния е значително по-висока от средноевропейската. Между 2004 и 2007 г. темпът на растеж на БВП спрямо предходната година показва неустойчивост. От 8.5% за 2004 г. той пада повече от два пъти на 4.2.% за 2005 г. Подобна е ситуацията и при следващите три години – 7.9% за 2006, 6% за 2007 и 6.2 за 2008 г.

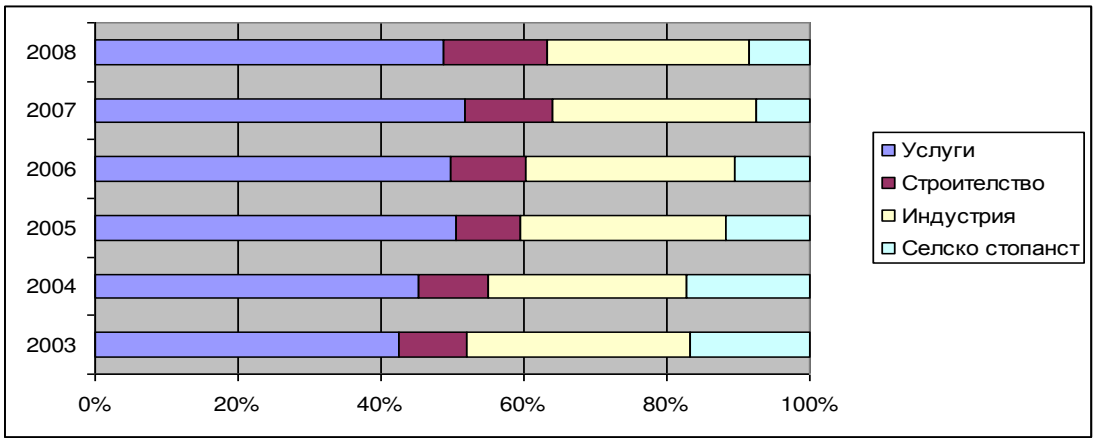
Фиг.7 Показатели за БВП в периода 2000-2008 г.[19]

Показатели за БВП	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
БВП на глава от населението	25.9	27.6	29.4	31.4	34.1	35.4	38.8	40.7	42
Темп на растеж на БВП	2.1	5.7	5.1	5.2	8.5	4.2	7.9	6	6.2
Темп на растеж на реалния БВП на глава от населението	2.3	5.9	8.1	5.5	8.8	4.4	8.1	6.4	6.5

Интерес представлява секторният анализ на брутната добавена стойност. За периода между 2000 и 2006 г. съотношенията между различните сектори в голяма степен се запазват. Най-голям дял от брутната добавена стойност се заема от преработващата промишленост, като добавената стойност е 6 433.1 млн. евро за 2000 г. и 9 129.7 млн. евро за 2005 г., когато е регистриран съществен ръст спрямо 2004 г. (7813.6 млн. евро). Най-забележителното нарастване на брутната добавена стойност е при търговията и отдаването под наем на недвижимо имущество, където за изследвания период брутната добавена стойност се покачва от 833.5 млн. евро до 3 024.2 млн. евро.

[19] EUROSTAT – National Accounts, 05.2010, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/national_accounts/data/main_tables

Фиг. 8 Брутна добавена стойност по сектори за периода 2003-2008 г., общата БДС=100%[20]

Една от най-неблагоприятните тенденции, засягаща всички макроикономически показатели, е поддържането на високо ниво на инфлация. До 2006 г. Румъния има в пъти по-голяма инфлация от всички настоящи държави членки на ЕС, като през 2000 и 2001 г. инфлацията в страната е над 45%. От 2002 г. се забелязва чувствително намаление на този показател, за да се достигне ниво от 9.1% за 2006 г. и под 7% за 2007 г. – годината, през която Румъния има по-ниска инфлация дори от България. Разбира се, високите нива на инфлацията са повлияни и от бързото увеличение на хранителните продукти и енергийните цени. В румънския случай обаче, инфлацията е свързана с процесите на трудовия пазар, защото през някои от изследваните години растежът на заплатите, както в частния, така и с пълна сила в публичния сектор, надвишава ръста на производителността. Това дава изключително сериозен тласък на инфлацията. В годините след 2000 г. румънското правителство и Румънската централна банка търпят изключително големи забележки от мисията на Международния валутен фонд заради слабите резултати при стабилизационната политика и контрола върху инфлацията. Така след 2004 г. Румъния достига ценови равнища на крайно потребление характерни за централноевропейските страни.

Специално внимание по отношение на цялостното макроикономическо развитие изисква да се обърне на регионалните различия. В абсолютно изражение по водещи показатели амплитудата на различията се е увеличила. Въпреки това е факт, че дори и най-слабо развития регион – Североизточният, показва подобрение по всички показатели. Логично, регионът съставен около столицата Букурещ консолидира водещата си позиция и се счита за определящ голяма част от румънската икономика. Още няколко региона – Западният, Северозападният и Централният, показват забележителен икономически растеж. Едно национално представително проучване от края на 2007 г. показва значителна готовност за вътрешна мобилност на населението с по-високо образование към тези региони[21]. Това се дължи на относителните предимства, които имат тези региони, определени от разположението им спрямо столицата, добрата транспортна инфраструктура и не на последно място на традиционните връзки с фирми от Централна и Западна Европа (най-вече Италия, Унгария, Австрия и Германия).

[20] National institute of statistics Romania – Romania in figures, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/romania%20in%20cifre.en.do;

[21] Pirciog, S. Employment opportunities as a driving force for internal and external migration, 05.2010, http://www.asecu.gr/files/RomaniaProceedings/48.pdf

Фиг.9 Регионални показатели за 2008 г.[22]

Регионално развитие	Население в хил.	% безработица	БВП на глава от населението (ЕС27=100)	Регионална заетост (15-64г.)	% от брутната заплата за страната
Северозападен	2729,2	5,9	33,7	57,1	89
Централен	2529,3	9	36	55,9	90
Североизточен	3731,4	5,9	24,2	60	85
Югоизточен	2839	9	30,9	56,3	93
Южен	3313,1	9,4	29,1	59,6	94
Букурещ	2223,9	4,8	74,8	62,8	140
Югозападен	2293,8	7,1	28,1	60	98
Западен	1927,9	6,4	39,8	58,6	95

През изследвания период румънските правителства са силно критикувани по отношение на макроикономическото регулиране и справянето със сериозните макроикономически дисбаланси. И през 2007 г. фискалната политика на Румъния е силно проциклична като инструмент на макроикономическата политика се използва бюджетния дефицит, като за 2007 г. той възлиза на 2.5% от БВП или повишение с 0.3 пункта спрямо предходната 2006 г. Това е най-големият фискален дефицит на Румъния от 2001 г. и е признак за това, че фискалната политика на страната е с твърде краткосрочна насоченост, което е отбелязано като критика от мисията на Международния валутен фонд, чиито експерти обвиняват страната в слабо бюджетно планиране. Освен това, това ниво на дефицит и нестабилността на курса на румънската лея са потенциална пречка за бързото приемане на еврото.

4. Показатели на пазара на труда

В Румъния се забелязва динамика през изследвания период по отношение на наетите на пазара на труда в различните сектори. Чувствително намаление на наетите има при добивната промишленост с почти една трета. Намаление в дела на наетите се забелязва и в най-големия сектор, този на преработващата индустрия, за сметка на увеличения дял от населението ангажирано с хотелския и ресторантьорския бизнес, както и търговията с недвижими имоти. Устойчивост на броя на наетите се забелязва по отношение на транспорта и комуникациите, както и по отношение на търговията на едро и дребно. Най-притеснителният показател в това отношение обаче си остава значителния дял от населението заето в селското стопанство. Устойчиво 20-25% от заетите са наети в бюджетната сфера.

Коефициентът на заетост в Румъния през 2008 г. е 58.8. През периода от 2002 до 2007 г. коефициентът на заетост запазва устойчиви измерения, между 57 и 59, като за 2006 и 2007 г. коефицентът е 58.8. От заетото население в ЕС за 2008 г. близо 18% са ангажирани на непълно работно време. Показателят за Румъния е почти два пъти по-нисък – 9.9%. Сериозната разлика идва от процента на заетост на жените на непълно работно време[23] – 31.2% за ЕС, при 10.4% за Румъния. Характеристиката на румънското трудово законодателство и специфичното развитие на това законодателство в годините след 1989 г. водят до факта, че Румъния има най-ниския процент в ЕС на работници с договор с

[22] National institute of statistics Romania – Statistical yearbook 2008, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/anuarstatistic2008.en.do

[23] Momete, D. The analysis of the employment inequality by gender in Romania, Fascicle of Management and Technological Engineering, Volume VII (XVII), 2008

ограничена продължителност – 1.6. Този показател е приблизително девет пъти под средноевропейския (14.5%).

Фиг. 10 Показатели на заетостта 2000-2008 г.[24]

Заетост	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Заетост	62.4	57.6	57.6	57.7	57.6	58.8	58.8	59	58.6
Мъже	67.8	63.6	63.8	63.4	63.7	64.6	64.8	65.7	65.2
Жени	57.1	51.8	51.5	52.1	51.5	53	52.8	52.2	52
% от заетостта на наетите на непълно раб.време	16.6	11.8	11.5	10.6	10.2	9.7	9.7	9.9	9.8
Мъже	14.9	10.9	10.9	10.2	10	9.5	9.2	9.1	9.1
Жени	18.4	13	12.2	11.2	10.5	9.8	10.4	10.8	10.6
% от заетостта на наетите с ограничена продължителност	3	1	2	2.5	2.4	1.8	1.6	1	1
Заети с втора работа на хиляда души	541.8	416.5	381.5	312.8	286.3	254.6	343.7	295.1	277.2
Заетост 25-64г. с основно образование	51.7	43.8	43.8	40.3	39.6	39.6	40.3	41	42
Заетост 25-64г. със средно образование	67.7	64.3	65.1	66.2	63.8	64.9	63.9	63.5	62.2
Заетост 25-64г. с висше образование	82.6	82	81.5	85.2	84	86.1	85.8	85.7	84.1

Безработицата в Румъния е на ниски нива, по-ниски дори от средното за ЕС през целия изследан период. За 2007 г. при среден процент безработица за 27-те страни членки от 7.1, безработицата в Румъния е 6.4%. Причините за това са комплексни. Може би най-важната от тях е, че дори в годините на преструктуриране на икономиката и на сериозна икоиоческа стагнация през 90-те Румъния е една от малкото страни в Централна и Източна Европа запазили ниско ниво на безработица. Друга обективна причина, разбира се, са миграционните процеси засегнали страната. Ниският процент обща безработица в Румъния се дължи до голяма степен и на ниското ниво безработица сред румънските жени от едва 5.4 пункта за 2007 г. Важно е да се отбележи, че Румъния е сред малкото държави членки от целия ЕС, които имат по-ниска безработица сред жените, отколкото сред мъжете. Това се дължи на спецификата във включването на румънското женско население в пазара на труда.

[24] EUROSTAT – Labour market, 05.2010,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables

Фиг. 11 Показатели на безработица 2000-2008 г.[25]

Безработица	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
% безработица	6.8	8.6	7	8.1	7.2	7.3	6.4	5.8	6.9
Мъже	7.3	9.2	7.6	9.1	7.9	8.2	7.2	6.7	7.7
Жени	6.1	7.9	6.4	6.9	6.4	6.1	5.4	4.7	5.8
% безработни под 25 години	18.6	23.2	19.6	21.9	20.2	21.4	20.1	18.6	20.8
% дългосрочна безработица	3.4	4.6	4.3	4.8	4	4.2	3.2	2.4	2.2
Мъже	3.6	4.8	4.6	5.5	4.6	4.7	3.6	2.9	2.5
Жени	3.1	4.4	4.1	3.7	3.4	3.6	2.7	1.8	1.8
% безработни с основно образование (25-64г.)	4	5	5.3	7.2	6.3	6.9	6.6	6.5	7
% безработни със средно образование (25-64г.)	6.8	8	6.5	6.4	6.4	6.4	5.5	4.8	5.8
% безработни с висше образование (25-64г.)	3.4	3.4	2.8	2.6	3.1	2.9	2.2	1.9	3.2

Своеобразният разрез на безработицата по образователно ниво за най-активното население, това между 25 и 64 години, отново представя благоприятни за Румъния данни. Така например, безработицата в Румъния е доста ниска – 6.6% дори за населението притежаващо основно образование. Още по-оптимистично изглежда нивото на безработицата сред населението със средно и висше образование, съответно 5.5 и 2.2% по данните на Евростат за 2007 г. И трите показателя са чувствително по-ниски от средните за 27-те страни от ЕС.

5. Политики на пазара на труда

Преди да се разгледа политиката на доходите от труд в Румъния, трябва да се обърне внимание на цялостната политика на румънските институции на пазара на труда. Тази политика включва няколко области. На първо място е трудовото законодателство или всички политики, които уреждат заетостта на гражданите, продължителност на работното време, годишен отпуск, наредбите отнасящи се до трудовата заетост, уволненията, безопасните условия на труд, насърчаване на ученето през целия живот и др. От съществено значение за настоящия доклад са активните политики на пазара на труда, касаещи създаването на работни места, кариерното развитие, професионалното обучение, субсидиите за трудова заетост, насърчаването на частната инициатива. Внимание трябва да се обърне и на пасивните политики и компенсацията на тези, които принудително са станали безработни.

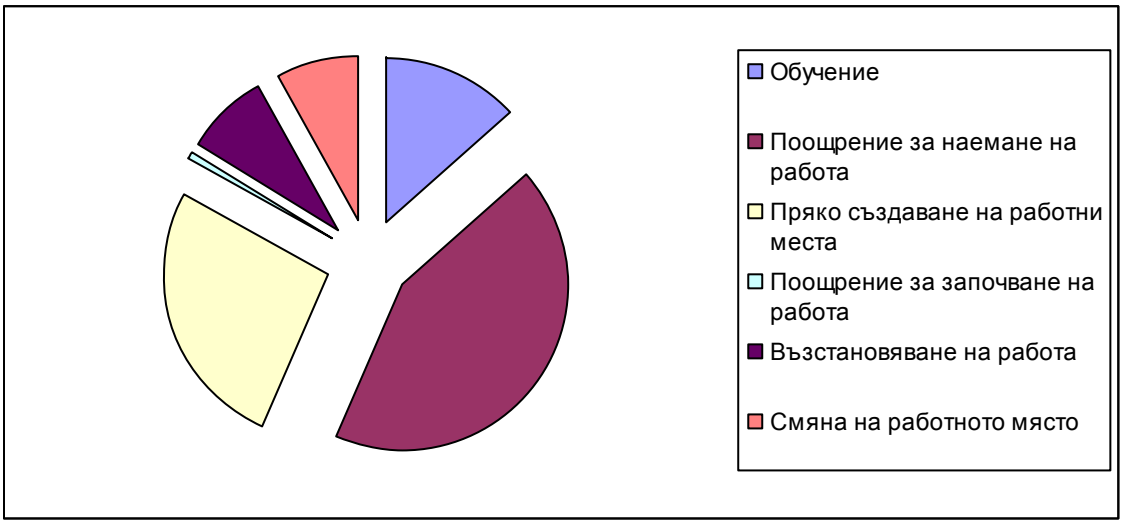
Цялостната отговорност и координация за политиките на пазара на труда е на Министерството на труда, социалната солидарност и семейството. Основните проблеми на пазара на труда са значителният дял от населението заето в селското стопанство, високото ниво на дългосрочна безработица и безработица сред младите хора, недостатъчните финансови средства и данъчни облекчения, които стимулират нерекъснатото професионално обучение.

Най-ясно активните интервенции на румънските институции на пазара на труда могат да се проследят по направените публични разходи за политики на пазара на труда. През 2006 г. Румъния отделя 0.425% от БВП за публични разходи за политики на пазара на труда. Този процент непрекъснато спада от 2003 г., когато е 0.69%. Същевременно, съпоставката със средноевроейското ниво показва чувствителна разлика. В ЕС за активни

[25] EUROSTAT – Labour market, 05.2010 - http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables

политики на пазара на труда се отделят около 2% от БВП. Когато публичните разходи за политики на пазара на труда се разбият по конкретни мерки, се вижда, че Румъния отделя най-много средства за поощрение за наемане на работа, както и за пряко създаване на работни места – съответно 52.7 млн. евро и 33.2 млн. евро. Същевременно, на ниво ЕС най-много средства се отделят за обучение, а в Румъния по тази мярка за 2006 г. са отделени едва 17 млн. евро. Показателен е и фактът, че за поощрение за започване на нова работа са отделени едва 800 000 евро.

Фиг. 12 Структура на публичните разходи на пазара на труда за 2008 г.[26]

От 1-ви януари 2006 г. пък е въведено диференцирано обезщетение за безработните в зависимост от продължителността на вноските и приноса към бюджета на социалното осигуряване за безработица. Водещо при определяне на обезщетението е нивото на средната брутна работна заплата за последните 12 месеца на дейност. По този начин са поставени основите на справедлива система за застраховка на риска от загуба на работа и размерът на надбавката за безработица вече е месечна сума, която е диференцирана според нивото и дължината на облагане. Въпреки тези промени в пасивните мерки на пазара на труда, разходите за тях продължават да са водещи, но трябва да се отчете, че промените свързани с намаляването на срока и броя на безработните водят до намаляването на публичните разходи за тази мярка. С приемането на Закон №76 от 2002 г. се променя философията на политиката по заетост, като се отива в посока на по-добри баланси между активни и пасиви политики. През 2006 и 2007 г. общият брой на получаващите обезщетение за безработица на месец намалява плавно, но пропорционалното разделение по образование и пол остава постоянно. В заключение може да се твърди, че намаляването на срока и размера на обезщетенията за безработица и увеличаването на стимулите за повторна заетост преди правния срок на обезщетенията за безработица да е изтекъл, са реални стъпки към подобряване на картината на трудовия пазар.

6. Политика на доходите от труд в Румъния

Освен от чисто икономическите механизми и от макроикономическите регулации, определящи търсенето и предлагането на пазара на труда и количеството и качеството на труда, от институциите и прилаганите от тях на пазара на труда политики, равнището на

[26] National institute of statistics Romania – Romania in figures, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/romania%20in%20cifre.en.do;

трудовите доходи зависи съществено и от конкретните политики на доходите от труд. Трудовите регулации се прилагат чрез нормативните актове, чрез процеса на социално договаряне на различни нива. Важно значение има и политиката на доходите в бюджетната сфера, както и разглеждането на данъчната и осигурителната система като инструмент на политиката по трудовите доходи.

6.1. Характеристика и обхват на преките инструменти

Както в повечето страни от Централна и Източна Европа, така и в Румъния Кодекса на труда е основната нормативна рамка в отношенията между работодателя и работниците и по-конретно при регулиране на доходите от труд. В Кодекса на труда на Румъния се предвижда и гарантирането на национално ниво на минималното заплащане за положен труд, под формата на минимална разботна заплата. Въвеждат се и задължителни форми да допълнителни възнаграждения при настъпването на определени събития.

Най-важно значение има гарантирането на минималните доходи. Конкретният размер на минималната работна заплата се определя от румънското правителство ежегодно и влиза в сила от 1-ви януари на следващата година. Нормативният акт в Румъния, за разлика от някои други държави в ЕС, покрива всички служители, независимо от тяхната възраст. Системата за определяне и актуализиране на минималната работна заплата включва първоначална задължителна консултация със социалните партнъори и последващо крайно решение на румънското правителство. Една клауза на румънския Кодекс на труда позовава едностранното правителствено решение при работещите в бюджетната сфера, при позоваване на държавни бюджетни ограничения. От 2002 г. минималната работна заплата в Румъния е нарастнала повече от два пъти, но има застой в нейното нарастване между 2003 и 2005 г. Минималната работна заплата е съответно 2002 г. – 62 евро, 2003 г. – 73, 2004 – 69, 2005 – 72, 2006 – 90.2, 2007 – 114.3 и 2008 – 141.4 евро[27].

В сравнителен европейски контекст Румъния е в една група с Литва, Люксембург и Латвия по отношение на процента от работниците и служителите печелещи минимална работна заплата (между 8 и 12%). Едновременно с това, Румъния може да бъде поставена в една група с Естония, Латвия, Полша и Словакия – страни, в които минималната месечна работна заплата е по-малко от 35% от средните месечни брутни доходи. Това е най-ниското ниво в целия ЕС (като се отчита факта, че в седем държави членки на ЕС не се използва като инструмент гарантирането на минималните доходи от труд).

6.2 Социално договаряне по въпросите, касаещи доходите от труд

Нормативно залегнало, както по отношение на минималната работна заплата, така и във връзка с цялостното трудово законодателство и предприеманите политики по дохода, е социалното договаряне. В Румъния то се извършва на няколко нива. Законодателната структура и институциите на социалния диалог в Румъния са постепенно създадени на национално, секторно и териториално ниво. В процеса на социални реформи в голяма степен социалните партнъори са директно включени. В Румъния социалният диалог е реализиран чрез независими, специално създадени институции и чрез множество консултативни съвети, създадени на секторно и регионално ниво.

Тристранният социален диалог се осъществява най-вече от Икономическия и социален съвет, който е създаден като консултативна структура на правителството и парламента през 1997 г. Съставен е от по девет представители на правителството, конфедерацията на профсъюзите и работодателите. Има съвещателно мнение по всички законодателни актове и това е уредено в Закон №109 от 1997 г. Специален закон - №314 от

[27] EUROSTAT – Labour market, 05.2010,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables

2001 г., урежда секторния социален диалог и създава комитети във всички министерства[28]. В административните окръзи също са създадени комитети. Социални споразумения на национално ниво се сключват през всяка година от изследвания период, освен през 2003 г. В тези споразумения са засегнати промените в законодателството и използваните инструменти. На базата на социалните споразумения през 2006 и 2007 г. са предприети съществени изменения в Кодекса на труда[29]. Политиката на доходите в частните компании се определя от работодателите. Не съществува модел на политика на доходите на национално ниво в това отношение и никой от съществуващите закони не регламентира тази област.

Ключовото значение на синдикатите продължава, въпреки че с всяка година се забелязва тенденция към намаляване на синдикалното членство. Това е предопределено и от факта, че не съществуват други форми за представяне на работниците на ниво предприятие освен синдикалните организации. Такива форми биха могли да бъдат работнически съвети, комитети в предприятията или синдикални делегации. След като още през 1990-1991 г. е преустановен синдикалния монопол на Общия съюз на синдикатите в Румъния и се стига до сериозно синдикално раздробяване, се сформира синдикализация на отраслово ниво. Най-мощен е синдикалният натиск в държавния сектор и в компаниите с преобладаващо държавно участие.

Същевременно, организациите на работодателите се считат за най-слабата част от тристранния диалог. Има ясен недостиг на капацитет при работодателските организации, който е задълбочен от сериозното раздробяване. Ролята на работодателите е ясно изразена в двустранния диалог, който включва преговорите и сключването на колективни трудови договори на национално, секторно ниво и икономически единици (с над 21 служителя). Това е уредено в Закон №130 от 1996 г. и Закон №168 от 1999 г. Важно значение има националният колективен трудов договор, защото в него се определят основните критерии за формиране на работната заплата и националната минимална работна заплата.

В заключение може да се обобщи, че основният механизъм за защита на най-ниско платения труд в Румъния е определянето на минималната работна заплата. Регулирането на заплащането на отраслов и териториален принцип е обект изцяло на двустранен диалог, въпреки сериозните правителствени опити за регулиране на заплащането в някои отрасли.

6.3 Регулиране на трудовите доходи чрез данъчната и осигурителната система

Важен инструмент на политиката по трудовите доходи е данъчната и осигурителната система. Основната мярка, предприета от румънското правителство по отношение на данъчната и осигурителната система, е създаването и поддържането на плосък данък от 2005 г. До 2004 г. подоходното облагане е прогресивно, с диференцирани ставки по отношение на данък общ доход за физическите лица. Процентът на облагане варира от 18 до 40% за групата с най-високи годишни доходи. След като през 2004 г. румънското правителство получава от Международния валутен фонд оценка за данъчната система като "устойчива и несъздаваща макроикономически дисбаланси, в средносрочен и дългосрочен план", то решава да въведе плосък данък. Основната цел, която се посочва, е намаляването на недекларираната от работниците дейност. Още на следващата година обаче МВФ настоява за преосмисляне на плоския данък и единната ставка от 16%, защото данъчните приходи събрани от държавния бюджет намаляват в резултат на плоския данък и това

[28] Ghebrea, G. Social dialogue in Romania: from a forgotten tradition to a renewed practice, South-East Europe Review 3/2005, p.. 41 – 61

[29] Pauna, B. Labour Market Dynamics and Characteristics in Bulgaria and Romania, Global Development Network Southeast Europe, 2008, p.23

води до увеличаване на бюджетния дефицит и силен инфлационен натиск. Румънското правителство обаче поддържа предприетата политика заради постоянното безпокойство от намаляването на цената на труда. Фактите обаче показват, че високото ниво на вноските за социално-осигурителните системи все още е пречка за създаване на нови работни места. В периода до 2007 г. се наблюдава бавно намаляване на социално-осигурителните вноски. По-голямо намаляване на процента вноска се предвижда в периода 2007-2009 г. Същевременно, румънското правителство, чрез задържане на сериозна осигурителна тежест за работодателите, се стреми да осигури по-голям брутен доход. Може да се заяви, че чрез намаление на данъчната и осигурителната тежест по доходите, румънското правителство се стреми да стимулира икономическата активност и въпреки препоръките на Международния валутен фонд да увеличава размера на разполагаемите доходи.

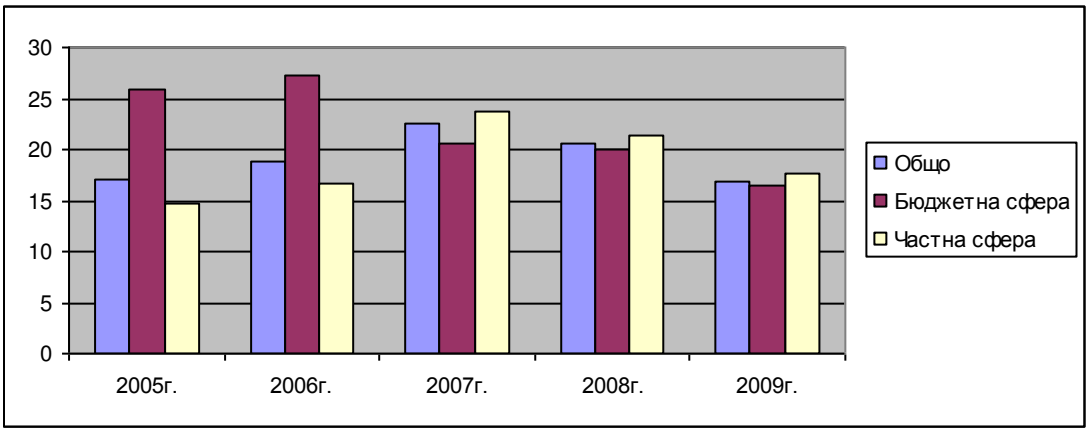
6.4 Доходи в бюджетната сфера

Публичните институции имат възможност да влияят на политиката по доходите и чрез регулирането на доходите в бюджетната сфера. В края на изследвания период заетите в бюджетната сфера в Румъния варират между 20 и 25% от общия брой заети. Най-голямата заетост в бюджетната сфера е в секторите на образованието, здравеопазването, индустрията и публичната администрация. Почти изцяло държавни остават секторите на образованието, здравеопазването и социалното подпомагане. Почти половината от служителите в транспорта и комуникациите са заети в бюджетния сектор. Това обективно предопределя, че през целия изследван период над 20% от публичните разходи се отделят за заплати в бюджетната сфера или това се равнява на около 8% от БВП.

Заплатите в бюджетната сфера към момента се променят въз основа на няколко нормативни акта. Закон №154 от 1998 г. е за определяне на основните заплати в бюджетната сфера и възнагражденията на заемащите обществено значими длъжности. Наредба №24 от 2000 г. определя основните заплати за извънщатните служители и персонала в бюджетната сфера. През 2008 г. е приета нова правителствена наредба за основните заплати, надбавките и другите възнаграждения в бюджетния сектор. След 2004 г. заплатите в публичния сектор имат по-високи темпове на ръстеж от тези в частния.

На база на този факт естествено се покачват заплатите по образователно ниво, тъй като броят на служителите с висше образование е много по-голям в публичния сектор, отколкото в частния. Почти несъществуваща обаче е връзката между заплатите в публичния сектор и производителността. Същевременно, има големи различия в различните публични сектори и то без нужната обосновка. Освен това, при анализа на заплатите в публичния сектор трябва да се отчита системата от стимули и бонуси над базовата заплата. Допълнителен фактор за натиск върху растежа на заплатите е решението за увеличение на минималната работна заплата – веднъж през октомври 2008 г. и втори път от януари 2009 г. То е предопределено главно от преследване на политически дивиденти във връзка с края на настоящия електорален цикъл. Това решение предизвиква недоволство у представителите на МВФ и водещите румънски икономисти.

Фиг. 13 Нарастване на брутните работни заплати в перида 2005-2008, 2004г=100%[30]

Заедно с нарастване на заплатите в публичния сектор след 2004 г. се засилва взаимозависимостта на заплатите от частния сектор. Това се обяснява главно с факта, че преговорите в публичния сектор със социалните партньори (а от тях с много по-голяма тежест на национално ниво са синдикатите) предхождат тези в частния сектор и оказват силен натиск върху икономическите агенти, защото при тях увеличението на заплатите още по-тясно се свързва с повишението на производителността. През 2007 г., например, държавата увеличава заплатите през октомври, а двустранният диалог на секторно ниво е предвиден за ноември.

В резултат на увеличението на заплатите в бюджетната сфера в крайна сметка се стига до силен растеж на доходите, при динамика, която надхвърля тази на производителността на труда. Това от своя страна довежда до натиск върху ценовите равнища и влошаване на външната конкурентноспособност. Към 2008 г. в някои сектори бюджетните заплати надвишават с 30% тези в частния сектор.

7. Заключение

През изследвания период се наблюдава значителна динамика на равнището на доходите от труд в Румъния и на предприеманите политически мерки по отношение на заплащането. Брутните и нетните заплати нарастват повече от пет пъти, а реалните почти два пъти и половина. Много високите темпове на покачване на индекса на потребителските цени и инфлацията позволяват да се твърди, че Румъния в голяма степен е достигнала ценовите равнища и нивото на заплащане на страните от Централна Европа присъединили се към ЕС през 2004 г. В това отношение тя значително изпреварва България. Същевременно, се наблюдават някои съществени дисбаланси по отношение на макроикономическите показатели на страната. Въпреки макроикономическите проблеми, част от които породени от кризата, в края на изследвания период румънските граждани имат значително по-високи реални и разполагаеми доходи от българските.

Структурата на пазара на труда показва характеристики близки до средноевропейските. Румъния има една от най-ниските безработици в ЕС през целия изследван период. Основните проблеми са свързани със слабата икономическа активност на жените, породена най-вече от много ниския дял на почасовата заетост и временните договори. По отношение на заплащането на жените данните са благоприятни, като това се дължи и на поддържаната равнопоставеност на половете при плановата икономика.

[30] National institute of statistics Romania – Romania in figures, 05.2010, http://www.insse.ro/cms/rw/pages/romania%20in%20cifre.en.do;

Държавните органи имат съществена роля за отчетливия ръст на доходите от труд в Румъния. До 2004 г. включително усилено се използва механизма на минималната работна заплата, чийто ръст изпреварва този на брутните и нетните доходи. След 2005 г. ръстът на доходите се стимулира чрез много сериозно покачване на заплатите в бюджетния сетор. Тъй като това покачване не е пряко свързано с производителността на труда по време на икономическата криза се стига до намаляване на заплатите в бюджетния сектор.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Брайкова, Т. Публичните политики, УИ „Св. Кл. Охридски", С.2004
2. Работната заплата в страните на ЕС и България, Фондация Фридрих Еберт и КТ Подкрепа, С.2005
3. Coats, D. The National Minimum Wage: Retrospect and Prospect, The Work Foundation, 2007
4. Galgoczi B., Mermet E., Wage development in candidate countries, Brussels, 2003
5. Ghebrea, G. Social dialogue in Romania: from a forgotten tradition to a renewed practice, South-East Europe Review 3/2005
6. Hamel, J., Dufour, S., Fortin, D. *Case study methods*. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1993
7. Momete, D. The analysis of the employment inequality by gender in Romania, Fascicle of Management and Technological Engineering, Volume VII (XVII), 2008
8. Pauna, B. Labour Market Dynamics and Characteristics in Bulgaria and Romania, Global Development Network Southeast Europe, 2008
9. Pirciog, S. Employment opportunities as a driving force for internal and external migration, http://www.asecu.gr/files/RomaniaProceedings/48.pdf
10. The financial and economic crisis: a decent work response, International labour organization (International institute for labour studies), 2009
11. Vasite, V. Demographic changes and labour market in Romania, PIE Discussion Paper, 2004
12. Yin, R. *Applications of case study research*. Beverly Hills, CA: Sage Publishing, 1993
13. Yin, R. *Case study research: Design and methods.* Newbury Park, CA: Sage, 1984
14. Zonabend, F. The monograph in European ethnology. *Current Sociology,* Spring 1992
15. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/ - Eurostat
16. http://www.insse.ro/ - National institute of statistics
17. http://www.mmuncii.ro/ - Ministry of Labour, Family and Social Protection